Tehy ry
PL 10
00060 Tehy

Lausunto 5.4.2018

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
Eduskunta
TyV@eduskunta.fi

Viite: HE 16/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Asia: Tehyn lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle (HE16/2018 vp)

Tehy pitää edelleen tärkeänä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistuksen toteuttamista hallituksen päätöksen ja alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti, jotta palveluiden saatavuus voidaan turvata tulevaisuudessa. Asiakkaan valinnanvapaus on sinänsä myönteinen asia ja sillä on positiivisia vaikutuksia asiakaskokemuksiin ja hoitoon sitoutumiseen.

Hallitukseen uuteen esitykseen valinnanvapaudesta suhtaudumme kriittisesti. Valinnanvapauden toteuttaminen monituottajamallilla ei saa vaarantaa alan pitkäjänteistä koulutus-, kehittämis- ja tutkimustoimintaa. Uudistuksen nettovaikutukset julkisiin sosiaali- ja terveysmenoihin tulee arvioida. On arvioitu, että julkiset sosiaali- ja terveysmenot lisääntyvät ensimmäisen 10 vuoden aikana ja hyödyt alkavat realisoitua vasta sen jälkeen. Tämä asettaa suuria haasteita sote-palveluiden rahoitukselle. Esityksen arvioinnin mukaan henkilöstökulut muodostavat 50-60 % sosiaali- ja terveyspalveluiden kustannusrakenteesta. Tehy pitääkin erittäin todennäköisenä sitä, että kustannusten leikkaaminen ja kilpailu alalla tapahtuisi henkilöstön kustannuksella.

Suoran valinnan palvelut ja palvelujen rahoitus

Valinnanvapauden tulee parantaa palveluiden saatavuutta ja laatua sekä vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja. Esitetty mallinpalvelutuottajan valinnasta on edelleen monimutkainen ja edellyttää asiakkaalta kykyä arvioida omaa palvelutarvettaan ja palveluvaihtoehtoja. Lisäksi palveluntuottajaa voi vaihtaa kuuden kuukauden kuluttua edellisestä.

Tehyn näkemyksen mukaan palveluiden saatavuus perustasolla paranee ja hoitoon pääsy nopeutuu, mutta rahoitusmalli (kapitaatio) sisältää osaoptimoinnin mahdollisuuden ja kustannusten siirron maakunnan sote-keskuksilta liikelaitokselle mm. erikoissairaanhoidon lähetteiden lisääntyessä. Lisäksi kaipaamme tarkempaa arviota siitä, miten monituottajamalli ja rahoitusmalli vaikuttavat sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmän ohjaukseen ja palveluiden koordinointiin sekä hoidon jatkuvuuteen ja hoitoketjuihini. Palveluntuottajan vaihtamismahdollisuus kuuden kuukauden välein aiheuttaa lisääntyvää epävarmuutta terveysalan henkilöstön keskuudessa ja vaarantaa osaltaan alan hyvää vetovoimaa.

Tehy

Tehy on esittänyt, että valinnanvapautta laajennettaisiin asteittain ja hallitusti pilottien ja kokeilujen kautta.

Tehyn näkemyksen mukaan nyt esitetty malli sisältää edelleen riskejä palvelujen toimivuuden näkökulmasta. Asiakkaiden oikeus yhdenvertaisiin ja turvallisiin sote-palveluihin sekä palveluintegraation toteutuminen edellyttävät, että 1) palveluketjut ovat toimivia, 2) potilas- ja tietojärjestelmät ovat yhteensopivia ja toimivia sekä 3) palvelukokonaisuuksien sisältö on määritelty. Hallituksen esityksessä esitetyt muutokset eivät vielä takaa riittävästi alueellista tai eri asiakasryhmien välistä yhdenvertaisuutta. Erityisenä huolena on paljon erilaisia ja eritasoisia palveluja käyttävien asiakkaiden asema, integraation toteutuminen sekä hoidon jatkuvuus monituottajamallissa. Vaikutukset kohdistuvat erityisesti naisiin sekä palvelun käyttäjinä että työntekijöinä.

Asiakassuunnitelma ja asiakasseteli

Asiakassuunnitelmien laadinta, asiakasohjaus ja palvelutarpeen arviointi ovat uudistuksen toteuttamisen osalta avainasemassa. Tästä syystä on määriteltävä millaista osaamista ja resurssointia nämä tulevat vaatimaan.

Maakuntien mahdollisuus rajata asiakasseteleiden käyttöä antaa niille paremmat mahdollisuudet varmistaa palvelukokonaisuuksien toimivuus, palveluiden kustannustehokas järjestäminen sekä päivystystoiminnan häiriötön toiminta. Erityistä huomiota tulee edelleen kiinnittää henkilöstön henkilöstön pysyvyyteen ja osaamisen varmistamiseen sekä urakehitysmahdollisuuksien ja alan vetovoimaisuuden säilymiseen.

Uudistuksen aikataulu

Tehy pitää uudistuksen aikataulua edelleen hyvin tiukkana. Maakuntien valmistelu on hyvin erilaisessa vaiheessa. Tehy esittää, että maakunnat voisivat itse päättää aikataulusta, jolla siirtävät suoran valinnanpalvelut sosiaali- ja terveyskeskusten tuotettavaksi. Tällöin niillä olisi mahdollisuus sopeuttaa oma toimintaansa hallitusti niin palveluiden käyttäjien kuin henkilöstönkin näkökulmasta.

Yhtiöittäminen, henkilöstön asema ja tasa-arvo

Tehy pitää kannatettavana sitä, että yhtiöittämispakko suoran valinnan palveluista on poistettu ja että maakunnan liikelaitoksella on mahdollisuus tuottaa kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluita. Sote-uudistuksen myötä maakunnilla olisi aina myös omaa julkista tuotantoa, mutta jatkossa nykyistä suurempi osa julkisesti rahoitetuista sosiaali- ja terveyspalveluista tuotettaisiin yksityisen ja kolmannen sektorin toimesta. Tuottajaverkoston monipuolistumisella olisi merkittäviä vaikutuksia henkilöstön asemaan. Tämä johtaisi väistämättä myös siihen, että maakunnan palveluksessa olevista työntekijöistä osa siirtyisi yksityisen työnantajan palvelukseen.

Mikäli maakunta päättäisi yhtiöittää osan toiminnoistaan, siirtyisi henkilöstö liikkeen luovutuksella yhtiön palvelukseen. Silloin, kun siirtyminen yksityiselle tai yksityiseltä takaisin julkiselle sektorille tapahtuisi sen vuoksi, että palveluiden käyttäjiä ei olisi valinnanvapaudesta johtuen tarpeeksi, ei

henkilöstön turvana olisi liikkeen luovutusta koskevaa lainsäädäntöä. Työnantajan sopeuttaessa toimintaansa kysynnän mukaisesti, olisi kyse työvoiman vähentäminen työsopimuslain ja kunnallisen viranhaltijalain mukaisesti. Irtisanotut työntekijät eivät kaikki välttämättä työllistyisi. Valinnanvapaus johtaisi siihen, että henkilöstön määrä olisi jatkossa joustoelementti, joka joustaa kysynnän mukaan. Todennäköisesti myös vuokratyövoiman käyttö tulee lisääntymään sote-alalla. Sote-ala siirtyy valinnanvapauden myötä uuteen aikakauteen, jota leimaa yt-menettelykierre asiakkaiden vaihtaessa palveluntuottajaa. Myös määräaikaisten työsuhteiden ja nollasopimusten määrä tulee lisääntymään. Näin tapahtuu jo nyt yksityisellä sotesektorilla, kun työvoiman tarpeen vaihteluista johtuva riski sälytetään työntekijän harteille. Jatkossa näin tulisi käymään myös maakunnissa.

Hallituksen esityksessä on todettu, että valtaosa sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista on palkkakuluja. Näin ollen sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukselle asetettu kustannusten kasvun hillinnän tavoite asettaa paineita tehdä säästöjä henkilöstökustannuksissa. Tätä säästöä ei Tehyn mukaan tule tehdä ennestään pienipalkkaisten naisten palkkatasoa alentamalla. Työtehtävien uudelleenarviointi ja tehtävänsiirrot sen sijaan ovat kannatettava keino tehostaa toimintaa, mutta tehtävien vaativuuden muutos on huomioitava myös palkassa.

Yksityisellä sektorilla sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilöstön palkkataso ja työsuhteen ehdot ovat heikommat kuin julkisella. Mikäli yksityiselle sektorille siirtyisi paljon henkilöstöä, alan palkkataso tulisi laskemaan. Lisäksi odotettavissa on paljon oikeusriitoja mm. sen vuoksi, että yksityiset työnantajat maksavat erisuuruista palkkaa työntekijöilleen, koska liikkeen luovutuksella siirtyvien palkkaa ei saa laskea, mutta uudet palkataan työehtosopimuksen mukaiseen alimpaan palkkaan. Tämä on nähtävissä jo nyt tehtyjen sote-ulkoistusten osalta.

Nähtävissä on, että epävarmat työsuhteet ja työehtosopimusshoppailu tulee heikentämään sote-alan vetovoimaisuutta ja lisäämään alalta poistumista.

ILO:n sopimuksen (149) mukaan valtion on taattava saman tasoiset työsuhteen ehdot kuin sopimuksen ratifioineessa maassa muutoinkin on. Sote-uudistus toimisi juuri päinvastaiseen suuntaan. Perustuslain 6 § 4 momentin mukaan sukupuolten tasa-arvoa tulee edistää yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Sote-uudistus esitetyllä tavalla ei tue perustuslain 6 § 4 momentin vaatimusta.

Esityksen mukaan valinnanvapauden toteutumisesta ja toimintojen uudelleenjärjestelystä riippuen maakunnista yksityisten yritysten ja yhteisöjen omistamiin sosiaali- ja terveyskeskuksiin siirtyvän terveydenhuollon henkilöstön määrän voi karkeasti arvioida olevan noin 6 000—25 000 henkilöä. Uudistus ei saa lisätä entisestään alan henkilöstön kuormittavuutta. Sote-henkilöstöstä työhyvinvoinnista huolehtiminen turvaa laadukkaat ja turvalliset palvelut myös palvelujen käyttäjille. Tällä on myös laajempi vaikutus yhteiskunnan toimivuuden, kansalaisten tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisen kannalta. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat Suomen työmarkkinoiden naisvaltaisin ala, joten uudistuksen vaikutukset ja työnantajan vaihtuminen vaikuttaisi erityisesti naistyöntekijöihin.

Lopuksi

Suomalainen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä on monilla mittareilla mitattuna yksi maailman parhaista. Sen ongelmakohtia tulee korjata. Valinnanvapauden toteuttaminen ei saa vaarantaa nykyisin hyvin toimivaa osaa palvelujärjestelmästä kuten mm. erikoissairaanhoitoa, päivystystoimintaa ja varautumista kriisitilanteisiin.

Palveluiden järjestäjällä tulee olla riittävä hankintaosaaminen ja tieto alueen väestön palvelutarpeesta. On harkittava, mitä palveluita on tarkoituksenmukaista tuottaa asiakasetelillä, jotta palveluintegraatio toteutuu. On myös keskeistä määritellä, mitä palvelukokokonaisuuksia kannattaa pilkkoa eri palvelun tuottajien toteuttamiksi. Palvelut tulee tuottaa samoilla kriteereillä. Palveluiden laadun, saatavuuden, hinnan ja vaikuttavuuden on oltava läpinäkyvää. Asiakkaiden / potilaiden oikeuksien toteutuminen on turvattava mm. panostamalla asiakasohjaukseen.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistaminen on valtava muutosprosessi. Muutosta ei pidä tehdä hätiköiden. Valinnanvapauden vaikutukset on arvioitava, kokeilujen tuloksista saatavaa tietoa hyödynnettävä ja eteneminen on vaiheistettava, jotta tarvittavia korjausliikkeitä voidaan tehdä.

Tehy esittää, että maakunnat voisivat siirtyä valinnanvapausmalliin maakunnan valitsemassa aikataulussa, jolloin maakunnan erityispiirteet voitaisiin ottaa paremmin huomioon. Lisäksi valinnanvapausmallin vaikutukset viranomaistoimintaan on huomioitava. Uudistuksessa on arvioitava ja ohjattava tarvittavat resurssit mm. palvelutarpeen arviointia, asiakassuunnitelmien laadintaa ja asiakasohjausta sekä valvontaa varten. Myös näihin liittyvät tietojärjestelmäinvestoinnit ja järjestelmien toimivuuden testaus on otettava huomioon.

Tehy edellyttää, että henkilöstön asema muutoksia tehtäessä on turvattava.

Helsinki 5.4.2018

Millariikka Rytkönen
puheenjohtaja
Tehy ry

Kirsi Sillanpää
johtaja
Tehy ry

Lisätietoja:
Kirsi Sillanpää, johtaja, p. 0408207848, kirsi.sillanpaa@tehy.fi
Kirsi Markkanen, kehittämispäällikkö, p. 0405337086, kirsi.markkanen@tehy.fi
Riikka Rapinoja, neuvottelupäällikkö, p. 0400952162, riikka.rapinoja@tehy.fi
Anna Kukka, työympäristöasian tuntija, p. 0401677021, anna.kukka@tehy.fi

Tehy